

<https://doi.org/10.30836/igs.1025-6814.2023.3.281254>
УДК 55 (092)

**Світлої пам'яті ученого, педагога, організатора науки та освіти
Ореста Ілляровича Матковського
(17 листопада 1929 – 23 березня 2023)**

М.С. Ковальчук

Інститут геологічних наук НАН України, Київ, Україна
E-mail: kms1964@ukr.net

Стаття присвячена Оресту Ілляровичу Матковському – видатному вченому-мінералогу, доктору геолого-мінералогічних наук, професору, академіку Академії наук вищої школи України, віце-президенту Українського мінералогічного товариства, дійсному члену Наукового товариства ім. Шевченка, заслуженому професору Львівського національного університету ім. Івана Франка, професору-консультанту кафедри мінералогії, петрографії і геохімії геологічного факультету Львівського національного університету ім. Івана Франка. Висвітлені основні факти біографії О.І. Матковського, його науково-педагогічна діяльність, організаційна діяльність, важливі наукові публікації.

Ключові слова: Орест Матковський; біографія; мінералогія; науково-педагогічна діяльність.

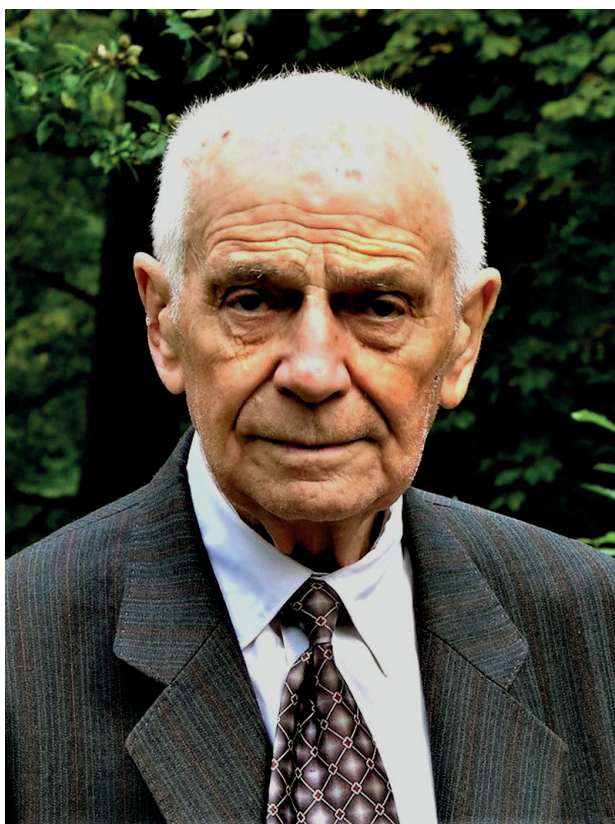
Цитування: Ковальчук М.С. Світлої пам'яті ученого, педагога, організатора науки та освіти Ореста Ілляровича Матковського (17 листопада 1929 – 23 березня 2023). *Геологічний журнал*, 3 (384): 126–131. <https://doi.org/10.30836/igs.1025-6814.2023.3.281254>

Citation: Kovalchuk M.S. 2023. To the bright memory of a scientist, teacher, organizer of science and education Orest Illarovich Matkovskiy (November 17, 1929 – March 23, 2023). *Геологічний журнал*. 2023. № 3 (384). С. 126–131. <https://doi.org/10.30836/igs.1025-6814.2023.3.281254>

© Видавець Інститут геологічних наук НАН України, 2023. Стаття опублікована за умовами відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

© Publisher Institute of Geological Sciences of the NAS of Ukraine, 2023. This is an open access article under the CC BY-NC-ND license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

23 березня 2023 р. на 94-му році життя відійшов у вічність відомий вчений у галузі мінералогії, академік Академії наук вищої школи України, віце-президент Українського мінералогічного товариства, дійсний член Наукового товариства ім. Шевченка, заслужений професор Львівського національного університету ім. Івана Франка, лауреат Державної премії УРСР у галузі науки і техніки, професор-консультант кафедри мінералогії, петрографії і геохімії геологічного факультету Львівського національного університету ім. Івана Франка, доктор геолого-мінералогічних наук, професор Орест Іллярович Матковський.

Орест Іллярович Матковський
Orest Illiarovych Matkovskiy

Народився Орест Іллярович 17 листопада 1929 р. у сім'ї селян середнього класу в с. Терпилівка на Тернопільщині. Протягом 1945–1948 рр. навчався у Підволочиській середній школі, після закінчення якої за порадою вчителя хімії Євгена Мерзлікіна і вчителя математики Любомира Дмитерка обрав професію геолога і у 1948 р. вступив на геологічний факультет Львівського державного універ-

ситету ім. Івана Франка (Орест Матковський..., 2009). За час навчання був старостою групи, членом студентського профбюро, співав у студентському хорі, побував на навчальних і виробничих практиках в Українських Карпатах, Донбасі, Приазов'ї, Волино-Поділлі.

У 1953 р. Орест Іллярович успішно захистив дипломну роботу на тему «Мінералогія маріуполітів балки Мазурової в Приазов'ї» та отримав диплом з відзнакою і кваліфікацію «геолог».

Згодом вступив до аспірантури при кафедрі мінералогії цього ж університету. Науковим керівником молодого науковця був ректор університету, член-кореспондент АН УРСР, професор Євген Лазаренко. Значна кількість кам'яного матеріалу, яку зібрав аспірант за час навчання в аспірантурі під час польових робіт, поповнила колекцію навчальних колекцій кафедри та Мінералогічного музею.

У 1956 р. Ореста Ілляровича Матковського призначено на посаду асистента кафедри мінералогії, де він проводив лабораторні заняття з мінералогії, викладав спецкурс з федорівського методу, керував курсовими роботами студентів.

Дисертаційну роботу «Мінералогія осницького комплексу Волини» Орест Іллярович успішно захистив у 1957 р. та отримав науковий ступінь кандидата геолого-мінералогічних наук.

Заповнюючи прогалини геологічної освіти в україномовних підручниках, він разом з Оксаною Винар перекладає українською мовою підручник Г. Попова та І. Шафрановського «Кристаллографія» (1941 р.), доповнює його (з дозволу авторів) розділом «Коротка історія розвитку кристаллографії» та додатками до розділу «Ізоморфізм» і видає друком у 1959 р. (Орест Матковський..., 2009).

У 1960 р. побачила світ перша фундаментальна колективна монографія з регіональної мінералогії в Україні – «Мінералогія вивержених комплексів Західної Волини», серед авторів якої був Орест Матковський.

У 1961 р. О. Матковський обіймає посаду доцента кафедри мінералогії, а в 1962 р. отримує вчене звання доцента цієї ж кафедри. Поряд з викладацькою діяльністю (викладання

навчальної дисципліни «Мінералогія», спецкурсів «Шліховий аналіз», «Спецметоди в мінералогії», керування навчальними практиками, дипломними роботами студентів тощо) він досліджує п'єзокварцові камерні пегмати (головну увагу сконцентровано на розробці мінералого-петрографічних критеріїв оцінки продуктивності пегматитових тіл щодо п'єзокварцової сировини і коштовного каміння), золотоносні конгломерати протерозою Волині, золото-поліметалічні та манганові рудопрояви і родовища Українських Карпат та ін. (Орест Матковський..., 2009). Результати наукових досліджень були висвітлені в численних наукових публікаціях, виробничих звітах, колективних монографіях («Геология и полезные ископаемые Украинских Карпат»: у 2-х ч., 1976, 1977 рр. та ін.).

З 1970 р. Орест Іллярович досліджує розсіпну золотоносність Українських Карпат і молоді постмагматичні родовища та пов'язані з ними метасоматити. Вченим у тісній співпраці з геологами Львівської та Закарпатської геологорозвідувальних експедицій, Інституту мінеральних ресурсів Міністерства геології України, Центрального науково-дослідного геологорозвідувального інституту Міністерства геології СРСР було діагностовано золото в конгломератах соймільської світи крейди Мармароської зони, конгломератах слобідської світи міоцену Передкарпатського прогину, четвертинних відкладах багатьох водотоків. У науковій праці «Проблеми золотоносности Украинских Карпат» (1975) О. Матковським у співавторстві з Є. Лазаренком виокремлено та охарактеризовано вісім головних золотоносних районів (Чивчинський, Рахівський, Вишківський, Берегівський, Перечинський, Верховинський, Яблунівський, Чернівецький) та ділянки різновікової корінної і розсіпної золотоносності. Під керівництвом вченого досліджується золотоносність Берегівського і Рахівського рудних районів. Результатом робіт з дослідження золотоносності Українських Карпат стало узагальнення науковцем даних про корінні і розсіпні рудопрояви і родовища, мінералого-генетична і формаційна їх типізація, дослідження типоморфних особливостей самородного золота, розробка розшукових та оціночних критеріїв тощо.

У 1974 р. Орест Іллярович Матковський був призначений на посаду завідувача кафедри мінералогії (Кафедра мінералогії..., 2004), цього ж року він очолює Львівську мінералогічну школу академіка Євгена Лазаренка, а у 1975 р. на засіданні спеціалізованої вченої ради Інституту геохімії та фізики мінералів АН УРСР (нині Інститут геохімії, мінералогії та рудоутворення ім. М.П. Семененка НАН України) успішно захистив дисертаційну роботу «Мінералогия и условия образования древних эндогенных комплексов Мармарошского массива (Восточные Карпаты)» на здобуття наукового ступеня доктора геолого-мінералогічних наук. Через два роки (у 1977 р.) йому присвоюють вчене звання професор.

Кафедра мінералогії, яка здійснювала підготовку фахівців з геохімічної спеціальності (мінералогів, геохіміків, кристалографів), за каденції Ореста Ілляровича на посаді завідувача (1974–1999 рр.) стала навчальним і науковим центром з мінералогії в Україні. Зокрема, збільшилася кількість фахових навчальних дисциплін («Прикладна мінералогія», «Геохімічна спеціалізація і рудоутворення», «Розшукова і технологічна мінералогія», «Генетична мінералогія», «Мінералогія України» та ін.); за його авторства і співавторства було підготовлено і видано методичні розробки («Шліховий аналіз», «Природні мінеральні парагенезиси», «Геохімічна спеціалізація і рудоутворення» та ін.), навчальні посібники («Структура і теоретичні основи прикладної мінералогії», «Регіональна і розшукова мінералогія», «Технологічна мінералогія руд» та ін.) (Орест Матковський..., 2009).

Упродовж 1980–1996 рр. Орест Матковський обіймає посаду декана геологічного факультету та докладає чимало зусиль для його розвитку і зростання авторитету (Кафедра мінералогії..., 2004). У цей період геологічний факультет здійснював підготовку фахівців не лише для України та країн колишнього Радянського Союзу, а й для Монголії, В'єтнаму, Куби, Алжиру, Лаосу та ін.

Для підготовки кадрів вищої кваліфікації у 1985 р. на факультеті створюється спеціалізована вчена рада з захисту кандидатських і докторських дисертацій зі спеціальностей 04.00.01 – загальна та регіональна геологія; 04.00.11 – геологія, розшуки та розвідка руд-

них і нерудних родовищ; металогенія; 04.00.20 – мінералогія, кристалографія, головою якої по 2000 р. був Орест Іллярович. За сприяння і підтримки О. Матковського було захищено десяткі кандидатських і докторських дисертацій.

Після відновлення у 1991 р. Україною незалежності за ініціативи декана створюються філії кафедр при інститутах Держкомгеології України та НАН України, відкрито нову спеціальність – «Екологічна геологія» (1995). Нові політико-економічні умови зумовили зміну профілю науково-дослідних робіт факультету. Зокрема, зусилля кафедр було спрямоване на вивчення геологічної будови і мінерально-сировинних ресурсів України (Орест Матковський..., 2009).

Для координації таких робіт у 1994 р. за ініціативи Ореста Матковського створено та ним очолено (1994–1999 рр.) Інститут геології та мінералогії золота, кольорових металів і алмазів України, що сприяло зосередженню наукових розробок співробітників факультету на актуальних питаннях теоретичного і практичного спрямування (Орест Матковський..., 2009).

З 1999 по 2023 р. Орест Матковський – професор кафедри мінералогії та професор-консультант кафедри мінералогії, петрографії і геохімії.

О.І. Матковський був одним із перших дослідників акцесорних мінералів в Україні. Багаторічні наукові дослідження геологічної будови та мінералогії Українських Карпат спонукали його до підготовки та видання серії колективних монографічних видань: «Минералы Украинских Карпат. Простые вещества, теллуриды и сульфиды» (1990), «Минералы Украинских Карпат. Оксиды, гидроксиды, хлориды, йодиды, фториды» (1995), «Минералы Украинских Карпат. Бораты, арсенаты, фосфаты, молибдаты, сульфаты, карбонаты, органічні мінерали і мінералоїди» (2003), «Минералы Украинских Карпат. Силікати» (2011), «Минералы Украинских Карпат. Процеси мінералоутворення» (2014).

У 2002 р. О.І. Матковським у співавторстві з Б.І. Пироговим видано навчальний посібник «Прикладна мінералогія», в якому висвітлено загальні відомості про прикладну мінералогію, теоретичні основи і структуру прикладної мінералогії. Спеціальні розділи посібника

присвячені регіональній мінералогії та мінералогічному картуванню, розшуково-оціночній мінералогії, технологічній мінералогії та мінералогії нових видів мінеральної сировини тощо.

У 2009 р. О. Матковським у співавторстві з В. Павлишиним та Є. Сливко видано підручник «Основи мінералогії України», в якому розглянуто головні віхи історії мінералогії України та сучасний стан регіонально-мінералогічних досліджень, особливості геологічної будови, корисні копалини та мінералогічне районування України, подано характеристику найважливіших мінералів та ін.

Значна робота Орестом Ілляровичем проводилася з дослідження історії мінералогії України та здобутків мінералогічної науки. За його авторства і співавторства вийшло чимало наукових статей («Шляхи розвитку мінералогічної кристалографії» у співавторстві з З.В. Бартошинським (1998); «Стан і перспективи розвитку мінералогії на межі тисячоліть» (2001); «Академік О.С. Поваренних – видатний учений, мінералог і кристалохімік другої половини ХХ століття» (2005); «Академік В.С. Соболев – видатний мінералог і петрограф ХХ століття» у співавторстві з І. Бакуменком (2008); «Мінералогічна школа Є. Лазаренка та її внесок у розвиток сучасної мінералогії» (2016); «Золотий вік в історії мінералогії України» (2017); «Внесок у розвиток української мінералогії вчених, опосередковано пов'язаних з мінералогічною школою академіка Євгена Лазаренка» (2019); «Найяскравіші сторінки 75-річної історії геологічного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка» у співавторстві з М. Павлуном, Є. Сливко (2020) та ін.); одноосібні («Здобутки мінералогії України» (2018); «Розвиток мінералогічних досліджень у Львівському національному університеті імені Івана Франка» (2021)) та колективні видання («Історія мінералогії в Україні. Від глибокої давнини до 90-х років ХХ ст.» (2019) та «Історія мінералогії в Україні. Від 90-х років ХХ ст. донині» (2022) у співавторстві з В. Павлишиним і С. Довгим; «Термобарогеохімія в Україні» (2021) у співавторстві з І. Наумком, М. Павлуном, Є. Сливко); монографії (Орест Матковський..., 2009; Професор Орест Матковський..., 2019).

За участі і безпосереднього керівництва професора Ореста Матковського проведено чимало наукових нарад різного рівня з питань геологічної науки і освіти та актуальних проблем мінералогії.

За його співавторства видано «Російсько-український геологічний словник» (2011), співавтори Р. Вовченко, Л. Бохорська, О. Полубічко; сучасний тримовний «Словник українських назв мінеральних видів» (2021), співавтори І.М. Наумко, Л.З. Скакун (Орест Матковський..., 2009; Професор Орест Матковський..., 2019).

Протягом свого життя Орест Іллярович значну частину наукової та організаційної діяльності присвячував увіковіченню пам'яті свого вчителя – академіка Євгена Костянтиновича Лазаренка. Зокрема, за його авторства вийшло друком декілька публікацій, колективна монографія «Євген Лазаренко – видатна постать ХХ століття» (2012).

Вчений був активним організатором і учасником тематичних наукових читань імені академіка Євгена Лазаренка. Перші з них відбулися в 1997 р. у Львівському університеті і були присвячені проблемам регіональної мінералогії. Наступні наукові читання теж здебільшого були тематичними і присвячувалися питанням генетичної мінералогії, акцесорним мінералам, мінералогічної кристалографії, створення монографічного видання з мінералогії України, мінералогічного словника-довідника Карпато-Балканської гірської системи тощо (Історія мінералогії..., 2022). Частина наукових читань проходила на базі спортивно-оздоровчого табору «Карпати» Львівського національного університету ім. Івана Франка і супроводжувалася чудовими екскурсіями на геологічні об'єкти.

Орест Іллярович головував на пленарних засіданнях, виголошував наукові доповіді, брав участь у наукових дискусіях, обговоренні та науково-пізнавальних екскурсіях, товариських зустрічах, іноді до півночі проводячи час біля ватри з колегами, випускниками і студентами.

Як знаний науковець, педагог і керівник, здібний організатор навчального процесу і наукової роботи, гідний продовжувач справи учителя – академіка Євгена Лазаренка, професор Орест Матковський своїми знаннями, винятковою працездатністю, педагогічним талантом заслужив авторитет і повагу серед геологів та наукової спільноти.

В усіх куточках нашої держави і поза її межами в спогадах випускників геологічного факультету – учнів ученого і педагога, завжди простежується теплота, любов та вдячність за життєву науку і добрі справи.

Своє життя Орест Іллярович прожив яскраво, творчо, натхненно, цілеспрямовано, зробивши значний внесок у розвиток української мінералогічної науки та її популяризацію, залишивши у спадок прийдешнім поколінням геологів близько 600 наукових праць, серед яких 16 монографій, три підручники, два навчальні посібники, два словники, три довідково-інформаційні та два літературно-публіцистичні видання, наукові і виробничі звіти, сотні наукових статей з мінералогії і суміжних наук тощо.

Висловлюємо глибоке щире співчуття рідним, близьким, колегам Ореста Ілляровича Матковського. Світла пам'ять про заслуженого професора Львівського національного університету ім. Івана Франка, патріарха української мінералогії, видатного вченого і педагога, організатора науки, інтелектуала, хорошої людини назавжди залишиться в серцях його учнів, колег, знайомих.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

- Історія мінералогії в Україні від 90-років ХХ ст. донині.* В. Павлишин, О. Матковський, С. Довгий. Київ, 2022. 609 с.
- Кафедра мінералогії Львівського національного університету імені Івана Франка (1864–2004): довід.-інформ. вид.:* Матковський О., Білоніжка П., Скакун Л., Сливко Є. (авт. й упоряд.). Львів: Вид. центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2004. 134 с.
- Орест Матковський: учений, педагог, організатор науки і освіти (до 80-річчя від дня народження): довід.-бібліогр. вид.:* Білоніжка П., Сливко Є., Мамчур Б., Ланчак Л., Яриш Л. (авт. й упоряд.). Львів: Вид. центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2009. 152 с.
- Професор Орест Матковський – класик української мінералогії (до 90-річчя від дня народження): довід.-бібліогр. вид.:* Павлунь М., Наумко І., Білоніжка П. та ін. (авт. й упоряд.). Львів: Простір-М, 2019. 72 с.

Надійшла до редакції 07.06.2023

Прийнята 12.08.2023

REFERENCES

- Pavlyshyn V., Matkovskiy O., Dovgyi S. 2022. The history of mineralogy in Ukraine since the 1990s to this day. Kyiv (in Ukrainian).
- Matkovskiy O., Bilonizhka P., Skakun L., Slyvko E. 2004. Department of Mineralogy of Ivan Franko Lviv National University (1864–2004): reference and information edition. Lviv: Ivan Franko LNU Publishing Center (in Ukrainian).
- Bilonizhka P., Slyvko E., Mamchur B., Lanchak L., Yarysh L. 2009. Orest Matkovskiy: scientist, teacher, organizer of science and education (to the 80th anniversary of his birth): reference and bibliographic edition. Lviv: Ivan Franko LNU Publishing Center (in Ukrainian).
- Pavlun M., Naumko I., Bilonizhka P. et al. 2019. Professor Orest Matkovskiy – a classic of Ukrainian mineralogy (to the 90th anniversary of his birth): reference and bibliographic edition. Lviv: Prostir-M (in Ukrainian).

Received 07.06.2023

Accepted 12.08.2023

To the bright memory of a scientist, teacher, organizer of science and education Orest Illiarovych Matkovskiy (November 17, 1929 – March 23, 2023)

M.S. Kovalchuk

Institute of Geological Sciences of the NAS of Ukraine, Kyiv, Ukraine

E-mail: kms1964@ukr.net

The article is dedicated to Orest Illiarovych Matkovskiy, an outstanding mineralogist, doctor of geological and mineralogical sciences, professor, academician of the Academy of Sciences of the Higher School of Ukraine, vice-president of the Ukrainian Mineralogical Society, full member of the Shevchenko Scientific Society, Honored Professor of the Ivan Franko National University of Lviv, consulting professor of the Department of Mineralogy, Petrography and Geochemistry of the Faculty of Geology of the Ivan Franko National University of Lviv. The article highlights the main facts of the biography of O.I. Matkovskiy, his scientific and pedagogical activity, organizational activity, important scientific publications.

Keywords: *Orest Matkovskiy, biography; mineralogy; scientific and pedagogical activity.*